

SATURS

TULKOTĀJA PIEZĪMES	v
VELTĪJUMA RAKSTS	vii
IEVADS	ix
I. PAR CILVĒKA SPĒJĀM UN ĪPAŠI PAR BRĪVO GRIBU	1
Tēmas kopsavilkums	.8
II. PAR GRĒKU	10
Kas ir grēks?	10
No kurienes ceļas iedzimtais grēks? . . .	10
Grēka spēks un tā augļi	13
III. PAR LIKUMU	30
Par dabisko likumu	30
Par dievišķajiem likumiem	34
Par padomiem.	38
Par mūku zvērestiem	40
Par tiesu un ceremoniālajiem likumiem . .	42
Par cilvēku likumiem	43
IV. PAR EVANĢĒLIJU	54
Kas ir Evanģēlijs?	55
Par Bauslibas spēku	61
Par Evanģēlija spēku	68

V. PAR ŽĒLASTĪBU	72
VI. PAR ATTAISNOŠANU UN TICĪBU	75
Par ticības iedarbību	96
Par mīlestību un cerību	98
VII. PAR JAUNĀS UN VECĀS DERĪBAS NOŠĶĪRUMU UN BAUSLĪBAS ATCELŠANU	108
Par veco un jauno cilvēku	119
Par nāves un dienišķajiem grēkiem	121
VIII. PAR ZĪMĒM	123
Par Kristību.	126
Par grēknožēlu	130
Par privātajām grēksūdzēm.	134
Par Tā Kunga mielastu	136
IX. PAR MĪLESTĪBU	139
X. PAR VALDĪBU	141
XI. PAR APGRĒCĪBU	144

TULKOTĀJA PIEZĪMES

Avoti

1. Philippus Melanchthon, *Loci Communes Rerum Theologicarum seu Hypotyposes Theologicae*. Wittenberg: Melchior Lotter, d. J., 1521.
<https://www.e-rara.ch/zuz/doi/10.3931/e-rara-24721>
2. Philipp Melanchthon, *Loci Communes 1521: Lateinisch-Deutsch*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1993.
3. Philip Melanchthon, *Commonplaces: Loci Communes 1521*. Saint Louis: Concordia Publishing House, 2014.

Latviešu tulkojuma pamatā ir latīņu teksts no *Gütersloh* izdevuma (avots Nr. 2) ar atsevišķiem labojumiem no darba pirmizdevuma (avots Nr. 1). Kā palīgs tulkošanā ir lietots angļu tulkojums (avots Nr. 3).

Bībeles citātiem galvenokārt ir izmantots latviešu Bībeles 1965. gada izdevuma revidētais tulkojums. Situācijās, kur konteksta dēļ bija nepieciešams atšķirīgs tulkojums, citāts tulkots no Melanhtona teksta, iekavās norādot “*pēc lat. tulk.*”.

VELTĪJUMA RAKSTS

Dievbijīgajam, kā arī augsti izglītotajam Dr. Tilemanam Pleteneram sveicieni no Filipa Melanhtona.

Kad pagājušajā gadā es grasījos sniegt skaidrojumu par Pāvila vēstuli romiešiem, es metodiski izkārtoju svarīgākās teoloģiskās tēmas, kas atrodamas šās vēstules tekstā jauktā secībā. Šis darbiņš, kas tapa vēlās vakara stundās, gan bija sagatavots vienīgi tam, lai studentiem, kurus es apmācīju privāti, sniegtu aptuvenu ieskatu Pāvila aplūkotajās tēmās un viņa lietotajā argumentācijā. Es nezinu, kurš tieši, taču kāds šīs piezīmes sāka publiskot. Bet, lai kurš tas arī nebūtu, ar to viņš man vairāk ir apliecinājis savu dedzību nekā izpratni, jo šo darbiņu es biju sarakstījis tā, ka bez pašas Pāvila vēstules nebija iespējams gana labi saprast visa darba kopējo mērķi. Tā kā nav manā varā minēto grāmatīņu izņemt no aprites, tad esmu uzskatījis par nepieciešamu tās vielu no jauna šeit pārskatīt un pārstrādāt, jo daudzas lietas prasījās pēc rūpīgākas diskusijas un daudzas bija arī jānoslīpē.

Savukārt, kas attiecas uz darba kopējo tēmu, tad šeit tiek aplūkoti svarīgākie kristīgās mācības jautājumi, lai jaunatne saprastu, kas visuprīkām kārtām viņiem jāmeklē Rakstos, kā arī to, cik briesmīgi savos murgos par teoloģijas jautājumiem ir sapinušies visi tie, kuri Kristus mācības vietā mums uzspiež aristotelisku spriedelēšanu. To visu es šeit aplūkoju vienkārši un īsi, jo vēlos sniegt drīzāk pārskatu nekā izvērstu komentāru. Es šeit tikai apkopoju tēmu katalogu, pēc kā vadīties tiem, kas maldās pa Svētajiem Rakstiem, un īsos vārdos šeit sniedzu kristīgās mācības pamatus.

Es to nedaru, lai studentus aizviltu prom no Rakstiem un pievērstu viņus neskaidrām un grūti saprotamām diskusijām, bet gan lai pievērstu viņus Rakstiem, ja vien tas ir manā varā. Visā visumā es neesmu labvēlīgi noskaņots pret komentāriem, pat ja to autori būtu senie baznīctēvi. Un es nekādā gadījumā nevēlos, ka ar savu garo rakstīšanu es kādu novērstu no kanonisko Rakstu studijām. Gluži otrādi, mana vienīgā vēlēšanās ir, ka visi kristieši, ja vien tas ir iespējams, brīvi pārzinātu Svētos Rakstus vien un tiktu pilnībā pārveidoti saskaņā ar tiem.

Jo, tā kā Dievišķais Savu tēlu visskaidrāk ir izpaudis Rakstos, tad arī nekur citur mēs Viņu nevaram iepazīt nedz skaidrāk, nedz tuvāk.

Ikviena, kurš kristietības formu meklē jebkur citur, nevis kanoniskajos Rakstos, pievilš pats sevi. Cik gan tālu no Rakstu šķīstības ir to komentāri! Rakstos tu neatradīsi neko, kas nebūtu godājams, savukārt komentāros tik daudz kas ir atkarīgs no filozofijas un cilvēku prāta spriedumiem, kuri nonāk pilnīgā pretrunā ar Gara spriedumiem. Šie autori nav spējuši tā apslāpēt savu cilvēcisko iedabu (τὸ ψυχικόν), lai varētu no sevis dvest tikai garīgo (πνευματικὰ). Cik gan maz paliek pāri, ja no Origena atmet viņa muļķīgās alegorijas un filozofisko uzskatu brikšņus! Un tomēr – šim autoram lielā vienprātībā seko grieķi un arī tie latīņi, kas tiek uzskatīti par Baznīcas pīlāriem, piemēram, Ambrozijs un Hieronīms. Gandrīz jāsaka, ka pēc šiem diviem ir tā, ka, jo nesenāks ir autors, jo aplamāks viņš ir. Līdz beidzot kristīgā mācība ir atkritusi līdz sholastiskām blēņām, par kurām tu netiec skaidrībā, vai tās drīzāk ir bezdievīgas vai vienkārši muļķīgas. Vienvārdsakot, arī uzmanīgu lasītāju bieži pievilš cilvēku sarakstītais, un citādi nemaz nevar būt.

Bet, ja visa dievišķo lietu atziņa ir rodama pravietojumos un Gara iedvesmā, tad kāpēc mēs nepieķeramies šiem rakstiem, caur kuriem plūst Dieva Gars? Vai tad Dievs visas lietas nepaveic ar Savu Vārdu? Un ar Rakstu palīdzību daudzas lietas mums mācīs Gars jeb, kā Jānis saka, svaidījums (1Jņ 2:27). Un, lai cik lielas pūles cilvēks tam veltītu, viņš nespēs ar savu prātu aptvert šīs lietas. Mēs, protams, nedarīsim šeit neko citu kā vien visādi centīsimies palīdzēt tiem, kas vēlas labi pārzināt Rakstus. Un, ja šī grāmatiņa nespēs paveikt šo uzdevumu, tad lai tā iet zudībā, jo man nav nekādas daļas par to, vai tā iemantos publikas atzinību vai ne.

ĪEVADS

Katrā zinātnē ir ierasts izdalīt noteiktas tēmas (*loci*), ar kuru palīdzību tiek aptverts ikvienas zinātnes kopsavilkums (*summa*). Tās kalpo kā ietvars, pēc kura varam vadīties savās studijās. Un mēs redzam, ka arī teoloģijā šim paradumam ir sekojuši agrākie baznīctēvi, tiesa gan – taupīgi un atturīgi. Bet nesenāko laiku teologi, tādi kā Damaskietis¹ un Lombardietis², to dara muļķīgi. Jo Damaskietis pārlieku filozofē, savukārt Lombardietis drīzāk apkopo dažādus cilvēku viedokļus, nevis pievēršas Rakstu spriedumiem. Un, kaut gan es nevēlos, kā jau iepriekš sacīju, ka studenti kavētos pie šādiem kopsavilkumiem, tomēr domāju, ka ir gandrīz nepieciešami vismaz norādīt, kuri ir tie galvenie jautājumi, no kuriem ir atkarīgs teoloģijas kopsavilkums. Tad arī būs skaidrība par to, uz ko mums ir jākoncentrē savas studijas.

Tad nu svarīgākie teoloģijas jautājumi ir šie: Dievs, kurš ir viens un trīsvienīgs; radīšana; cilvēks un cilvēka spējas; grēks; grēka augļi, netikumi; sodi; Bauslība; apsolījumi; atjaunošana Kristū; žēlastība; žēlastības augļi; ticība; cerība; mīlestība; izredzētība; sakramentālās zīmes; cilvēku kārtas; valdība; bīskapi; sodība; svētība.

No šīm tēmām dažas ir tādas, kas nepavisam nav ar prātu aptveramas, savukārt par citām Kristus ir vēlējis, ka visi kristīgi ļaudis tās dziļi izprastu. Ir pareizāk, ja Dieva noslēpumus mēs pielūdzam, nevis izpētām. Patiesi, mēģinājumi tos izzināt rada lielas briesmas, par ko bieži ir pārliecinājušies arī daudzi svētie. Un visuspēcīgais Dievs Savu Dēlu apgērba ar miesu, lai Dieva majestātes vietā mēs uzlūkotu miesu un tādējādi – mūsu vājumu. Tā arī Pāvils korintiešiem raksta, ka Dievs ir gribējis tapt zināms jaunā veidā, proti, caur muļķības sludināšanu, jo nebija iespējams Viņu iepazīt Viņa gudrībā caur gudrību.

Tāpēc es nedomāju, ka man vajadzētu šeit veltīt daudz pūļu, lai aplūkotu augstākos jautājumus, piemēram, par Dievu, par Dieva vienību un trīsvienību, par radīšanas noslēpumu vai par Kristus iemiesošanās veidu. Saki man, – ko gan ir panākuši sholastiskie teologi, kas jau tik daudzus gadsimtus par šiem jautājumiem uz riņķi vien ir malu-

¹ Damaskas Jānis (ap 675–749). Šeit un turpmāk – tulk. piez.

² Pēteris Lombardietis (ap 1096–1160).

šies? Vai gan viņi savos spriedumos nav kļuvuši tukši, kā saka Pāvils (sk. Rm 1:21), visu savu dzīvi plāpādami par universālīgām, formalitātēm, konotācijām un vēl nez kādiem tukšiem jēdzieniem? Un uz šīm viņu muļķībām varētu arī pievērt acis, ja vien ar saviem neprātīgajiem spriedumiem viņi vienlaikus nebūtu mūs kavējuši iepazīt Evaņģēliju un Kristus labvēlību pret mums. Ja man būtu ļauts šeit demonstrēt savu izveicību, kas gan nav nepieciešams, tad es viegli spētu apvērst otrādi visus argumentus, ar ko viņi pamato savas mācības, un parādīt, ka daudzi no tiem drīzāk liecina par ķecerību, nevis katolisku mācību.

Bet, ja kāds nav pazīstams ar pārējām tēmām, piemēram, grēka spēks, Bauslība, žēlastība, tad es nezinu, kā viņu var saukt par kristieti, jo caur tām Kristus tiek īsteni iepazīts. Pazīt Kristu taču nozīmē atzīt Viņa labvēlības darbus, nevis kā viņi māca – apcerēt Viņa dabas un Viņa iemiesošanās veidu. Ja tu nezini, kādēļ Kristus apvilka miesu un tapa krustā sists, tad ko tev līdz zināt Viņa dzīvesstāstu? Vai ārstam pietiek zināt par auga formu, krāsu un izskatu un nezināt nekā par tā iedarbību? Tā arī Kristus, kurš, Rakstu vārdiem izsakoties, mums ir dots kā zāles un pestīšanas līdzeklis, mums ir jāiepazīst kādā citā veidā, nevis tā, kā mums rāda sholastiķi.

Tā visbeidzot ir kristīga atziņa – zināt, ko Bauslība pieprasa; kur meklēt spēku Bauslības pildīšanai; kur iegūt grēku piedošanu; kā stiprināt šaubīgu dvēseli pret velnu, miesu un pasauli; kā mierināt ciešanu piemeklētu sirdsapziņu. Vai sholastiķi to māca? Vai tad Pāvils vēstulē romiešiem, kurā viņš ir pierakstījis kristīgās mācības kopsavilkumu, filozofē par Trīsvienības noslēpumiem, par Kristus iemiesošanās veidu vai par aktīvo un pasīvo radīšanu? Nē! Bet kam tad viņš tur pievēršas? Protams, ka Bauslībai, grēkam un žēlastībai – vienīgajiem jautājumiem, no kuriem ir atkarīga Kristus atziņa. Cik bieži Pāvils apliecina, ka viņš vēlas, lai ticīgie būtu bagāti Kristus atziņā! Viņš jau iepriekš paredzēja, ka mēs atmetīsim jautājumus par pestīšanu un pievērsīsimies bezjēdzīgiem spriedelējumiem, kam nav nekā kopīga ar Kristu.

Tad nu mēs izkārtosim teoloģijas tēmas šeit tā, lai tās norādītu tev uz Kristu, stiprinātu tavu sirdsapziņu un iedrošinātu tevi stāties pretī Sātanam. Daudzi Rakstos meklē tikai to, ko Raksti saka par tikumiem un netikumiem, bet šāds Svēto Rakstu lietojums ir drīzāk filozofisks nekā kristīgs. To, kāpēc es tā saku, tu drīz vien sapratīsi.

I. PAR CILVĒKA SPĒJĀM UN ĪPAŠI PAR BRĪVO GRIBU

Par brīvo gribu ir rakstījuši Augustīns³ un Bernards⁴, no kuriem pirmais pie šī jautājuma ir daudzkārt atgriezies savās vēlākajās grāmatās, kuras viņš rakstījis pret pelagiāņiem, savukārt Bernards šajā jautājumā ir neviennozīmīgs. Arī starp grieķiem ir kādi, kas rakstījuši par šo tēmu, bet tādu nav daudz. Tā kā es nevēlos sekot cilvēku viedokļiem, aplūkošu šo jautājumu ļoti vienkārši un skaidri atšķirībā no vairuma autoru (kā senatnē, tā mūsdienās), kas šo jautājumu ir padarījuši neskaidru, cenšoties Rakstus skaidrot tā, lai spētu apmierināt arī cilvēciskos prāta spriedumus. Viņiem šķita, ka tas ir pārāk netaktiski – mācīt, ka cilvēks grēko nepieciešamā kārtā. Tas šķita cietirdīgi – vainot cilvēka gribu, ka tā nespēj no netikumiem pievērsties tikumiem. Tāpēc viņi cilvēka spējām piedēvēja vairāk, nekā tām būtu pienācies, bet, redzēdami, ka Raksti it visur nostājas pret cilvēku spriedumiem, tie izrādīja apbrīnojamu svārstīgumu.

Kaut arī kristīgā mācība (īpaši attiecībā uz šo tēmu) ir pilnīgi atšķirīga no filozofijas un cilvēka prāta spriedumiem, tomēr mazpamazām filozofija ir ielavījusies kristietībā – Baznīcā tapa pieņemta bezdievīgā mācība par brīvo gribu, un Kristus nopelnus ir aptumšojusi mūsu prāta bezdievīgā un miesīgā gudrība. Teologi sāka lietot jēdzienu “brīvā griba”, kas ir pilnīgi svešs Svētajiem Rakstiem un Gara spriedumiem. Un mēs redzam, ka daudzi svēti vīri tā dēļ ir nereti paklupuši.

No Platona filozofijas vēl tiek pievienots jēdziens “saprāts”, kas arī ir tikpat bīstami. Jo līdzīgi tam, kā šajos pēdējos Baznīcas gadsimtos mēs Kristus vietā esam pieņēmuši Aristoteli, tā jau pašos Baznīcas iesākumos kristīgo mācību sašūpoja platoniskā filozofija. Tāpēc ir noticis tā, ka bez kanoniskajiem Rakstiem Baznīcā nav tādu rakstu, kas nebūtu svešu ideju piesārņoti. It viss, kas nāk no teologu komentāriem, ož pēc filozofijas.

³ Aurēlijs Augustīns (354–430).

⁴ Bernards no Klervo (1090–1153).

Visupirms gan jāsaka, ka, aprakstot cilvēka dabu, mums nebūs nekādas vajadzības pēc filozofu radītajiem daudzajiem cilvēka dabas dalījumiem – mēs cilvēku iedalīsim vien divās daļās. Proti, cilvēkā ir gan atziņas spēja, gan spēja, kas liek viņam tiekties pēc tā, kas ir atzīts, vai arī bēgt no tā. Atziņas spēja ir tā, ar kuras palīdzību mēs sajūtam vai saprotam, izdarām spriedumus, salīdzinām vienu lietu ar otru, izsecinām vienu lietu no citas. Spēja, no kuras ceļas kaislības, ir tā, ar kuru mēs vai nu pretojamies, vai sekojam tam, kas ir atzīts. Šo spēju citur sauc par gribu, citur par tieksmi, citur par kāribu. Es nedomāju, ka šeit būtu nepieciešams nošķirt sajūtas no tā saucamā prāta un jutekliskās tieksmes (*appetitus sensuum*) no augstākajām tieksmēm (*appetitus superior*). Mēs šeit runājam par augstākajām tieksmēm, tas ir, ne tikai par to tieksmi, no kuras izriet izsalkums, slāpes un citas dzīvnieciskas kaislības, bet par to, kurā mīt mīlestība, naidis, cerība, bailes, bēdas, dusmas un citas kaislības, kas dzimst no šīm. Sholastiskie teologi to sauc par gribu. Atziņa kalpo gribai, tāpēc viņi radījuši jaunu apzīmējumu – “brīvā griba” –, ar ko apzīmē gribu, kas savienojusies ar atziņu jeb prāta spriedumiem, jo līdzīgi tam, kā tirāns valda pār valsti, tā griba valda pār cilvēku, un, tāpat kā senāts ir pakļauts tirānam, tā arī atziņa ir pakļauta gribai. Lai arī atziņa sniedz labus padomus, griba tos noraida un rīkojas savu kaislību vadīta, ko vēlāk es paskaidrošu vairāk. Un prātu, kas savienojies ar gribu, viņi sauc par saprātu. Taču mēs nelietosim nedz jēdzienu “saprāts”, nedz “brīvā griba”, bet gan runāsim par divām cilvēka dabas spējām – par atziņas spēju un to spēju, kas pakļauta kaislībām, tas ir, mīlestībai, naidam, cerībai, bailēm u. tml.

Bija nepieciešams uz šīm lietām norādīt, lai vēlāk mums būtu vieglāk runāt par Bauslības un žēlastības nošķirumu vai, pareizāk sakot, lai mums būtu droša izpratne par to, vai cilvēkam vispār piemīt kāda brīvība. Un tas ir apbrīnojami, cik daudz pūļu šim jautājumam ir veltījuši kā senatnes, tā šodienas teologi. Ja kāds gribēs mani kritizēt par to, ko esmu šeit izklāstījis, esmu gatavs to drosmīgi aizstāvēt. Es vēlējos sniegt tikai aptuvenas cilvēka dabas aprises, un man šķiet, ka par cilvēka daļām esmu runājis tik, cik tas ir bijis nepieciešams.

Bauslība, tas ir, atziņa par to, kas ir jādara, pieder atziņas jomai (*vis cognoscendi*), savukārt tikums un grēks pieder kaislību jomai (*vis*

affectuum). Nevarētu teikt, ka cilvēka atziņas jomai piemistu kāda brīvība, jo tā lokās šurp un turp, paklausot gribai. Tomēr pastāv brīvība darīt kaut ko vai nedarīt, rīkoties tā vai citādi. Un tā rodas jautājumi: vai griba ir brīva un cik lielā mērā tā ir brīva?

Mana atbilde ir šāda: tā kā viss, kas notiek, notiek nepieciešami saskaņā ar dievišķo predestināciju, tad mūsu gribai nav nekādas brīvības. Pāvils raksta: “No Viņa, caur Viņu ..” utt. (Rm 11:36) un: “.. Viņš visu vada pēc Sava gribas lēmuma ..” (Ef 1:11). Un Kristus saka: “Vai nepārdod divi zvirbuļus par vienu artavu? Un neviens no tiem nekrīt zemē bez jūsu Tēva” (Mt 10:29). Saki, vai var vēl skaidrāk izteikt šo domu? Sālamans savos Sakāmvārdos saka: “Tas Kungs visu dara ar noteiktu nolūku, arī bezdievīgo Viņš taupa ļaunai dienai” (Sak 16:4). “No Tā Kunga ir atkarīgi ikviena cilvēka soļi, bet kurš cilvēks gan zina un izprot savu ceļu?” (Sak 20:24). “Cilvēka sirds izdomā sev savu ceļu, bet vienīgi Tas Kungs pašķir viņa gājumu” (Sak 16:9). Un pravietis Jeremija saka: “Es zinu, Kungs, ka cilvēka dzīves ceļš nav viņa paša rokās, ka savā dzīvē vīrs nevar droši noteikt savu gājumu” (Jer 10:23). To pašu māca arī dievišķā vēsture: “.. amoriešu grēku mērs vēl nav pilns” (1Moz 15:16). “Bet tie neklausīja sava tēva balsij, jo Tas Kungs gribēja tos nonāvēt” (1Sam 2:25). Kas var būt vēl negaidītāks par notikumu, kad Sauls izgāja meklēt ēzeļmātes un Samuēls viņu svaida un ieceļ par ķēniņu? Tālāk mēs lasām, ka Saulam līdzī gāja pulks vīru, kuru sirdis bija aizskāris Dievs (1Sam 10:26). Un 1. ķēniņu grāmatā ir rakstīts: “Un ķēniņš neuzklausīja tautu, jo no Tā Kunga puses bija nākusi šī maiņa, lai piepildītu to vārdu, ko Tas Kungs caur Ahiju no Šilo bija teicis Jerobeāmam, Nebata dēlam” (1Ķēn 12:15).

Ko gan citu cenšas pateikt Pāvils vēstules romiešiem 9. un 11. nodaļā, ja ne to, ka visas lietas notiek saskaņā ar dievišķo nodomu? Miesas spriedums jeb cilvēciskais saprāts no šādas domas novēršas riebumā, turpretī Gara spriedums to uzņem ar prieku. Un tu nespēsi labāk izprast, kas ir Dieva bijība vai paļaušanās uz Dievu, kā tad, ja dziļi sirdī paturēsi šo mācību par predestināciju. Vai tas nav tas, ko Sālamans savos Sakāmvārdos it visur uzsver, mācīdams citur bijību, citur ticību? Vai viņš to neuzsver arī tanī grāmatā, kuras nosaukums ir Mācītājs? Nešaubīga ticība tam, ka viss notiek saskaņā ar Dieva prātu, spēj uzveikt un apspiest prāta spriedumus un cilvēcisko gudrību. Vai Kristus

kādā vietā nesniedz Saviem mācekļiem īpaši spēcīgu mierinājumu, sacīdams, ka visi mūsu galvas mati ir saskaitīti (Mt 10:30)? Tu sacīsi: “Kā tad tā? Vai pasaulē nepastāv nekāda nejaušība (*contingentia*), kā viņi saka? Vai nekas nenotiek gadījuma pēc? Vai nepastāv nekas tāds kā veiksmē?” Raksti māca, ka visas lietas notiek nepieciešamības dēļ. Pat ja tev šķiet, ka cilvēku ikdienā pastāv kaut kāda nejaušība, tad prāta apsvērumi šajā jautājumā būtu jāapspiež. Tā arī Sālamans, būdams dziļās pārdomās par predestinācijas tēmu, saka tā: “.. es esmu .. atzinis, ka cilvēks, ja arī viņš savām acīm neatvēlētu ne mirkli atpūtas ne dienu, ne nakti, tomēr nespēj izdibināt to varu, kas pastāv zem saules ..” (Māc 8:17).

Kādiem es varētu šķist nejēga, jo jau pašā darba sākumā pievērsos tik strīdīgam jautājumam kā predestinācija. Kāda starpība, vai es šo tēmu novietoju sākumā vai beigās, ja jebkurā gadījumā tai ir būtisks iespaids uz visām šā kompendija tēmām? Bet, tā kā tēmai par brīvo gribu jātiek aplūkotai visupirms, kā gan es varu nerunāt par predestinācijas mācību Rakstos? Tās dēļ Raksti noliedz jebkādu mūsu gribas brīvību. Turklāt es uzskatu, ka tas it nemaz nenāk par ļaunu, ja jaunatne uzreiz jau pievēršas šai tēmai, proti, ka viss izriet nevis no cilvēku lēmumiem un pūlēm, bet gan saskaņā ar Dieva gribu. Vai tad Sālamans savos Sakāmvārdos, kurus viņš sarakstījis jaunatnei, jau no pašā sākuma nemāca to pašu?

Un par to, ka šis viedoklis par predestināciju gandrīz vienmēr tiek uzskatīts par skarbu, varam pateikties bezdievīgo sofistu⁵ teoloģijai. Viņi ir tā iekaluši mūsos ideju par lietu nejaušību un gribas brīvību, ka mūsu maigās ausis šausmās novēršas no Rakstu patiesības. Tāpēc, lai palīdzētu tiem, kuriem pārāk nepanesams bijis tas, ko mēs sakām par predestināciju, mēs aplūkosim tuvāk pašu cilvēka gribas raksturu. Tad uzmanīgs lasītājs sapratis, ka sofisti ir maldīgi ne tikai teoloģijas lietās, bet arī savos dabiskajos spriedumos. Savukārt par predestināciju mēs runāsim nedaudz vēlāk atsevišķā vietā un tur arī parādīsim, cik vien

⁵ Ar vārdu “sofisti” šeit un turpmāk Melanhtons kritiski apzīmē sholastiskos teologus. Senajā Grieķijā sofisti bija ceļojoši skolotāji, kas īpaši bija specializējušies retorikā, kā dēļ nereti lielījās, ka ar savu runas mākslu spēj cilvēkus pārliecināt arī par dažādām aplamībām.

īsi iespējams, kādas bezdievīgas lietas par to ir pauduši sofisti savos komentāros.

Eks⁶ par Vallu⁷ saka, ka Valla esot gribējis zināt vairāk nekā ir iemācījies. To viņš saka tāpēc, ka Valla noraidīja skolu viedokli par brīvo gribu. Tas tikai apliecina, ka Eks ir viens apbrīnojams āksts. Bet, ja šie rīkļurāvēji gribēs celt līdzīgus iebildumus arī pret mani, sacīdami, ka esmu gramatiķis, kurš bāž savu degunu teoloģijas lietās, tad ko gan citu man atbildēt, ja ne to, ka manis sacītais viņiem jāvērtē pēc būtības, nevis pēc manas personības. Šobrīd nav no svara, kas ir mana nodarbošanās, bet gan – vai tas, ko es mācu, ir patiesss vai ne. Un nevajadzētu arī iedomāties, ka teoloģija man ir pilnīgi sveša, jo galu galā es esmu kristietis un kristīgajai mācībai taču jābūt visiem kopīgai.

I. Ja cilvēka gribas spēju tu uzskati par viņam dabiski piemītošu varu, tad nevar noliegt, ka saskaņā ar cilvēcisko saprātu tai piemīt zināma brīvība ārējos darbos, kā arī pats no savas pieredzes tu vari pārliecināties, ka tavā varā ir sveicināt vai nesveicināt kādu cilvēku, apvilkt vai neapvilkt šo vai citu apģērbu, ēst vai neēst gaļu. Un viltus filozofi, kas gribai piedēvē brīvību, ir piekaluši savas acis šai ārējo darbu nejaušībai (*contingentia*). Tā kā Dievs neuzlūko ārējos darbus, bet gan iekšējo sirds stāvokli, tad arī Raksti par šādu brīvību neko nemāca. Šādu brīvību māca tie, kas izgudro visādas ārējas un ārišķīgas pilsoņu tikumības paražas, proti, filozofi un jaunāko laiku teologi.

II. Turpretī iekšējās tieksmes nav mūsu spēkā. No savas pieredzes varam pārliecināties, ka griba nespēj labprātīgi nolikt malā mīlestību, naidu u. tml. kaislības un viena kaislība uzvar citu, kā, piemēram, ja tev nodara pāri tas, kuru esi mīlējis, tu pārstāj mīlēt. Jo dedzīgāk tu mīli pats sevi, nevis kādu citu. Un es neklausīšos sofistos, kas noliedz, ka pie cilvēka gribas pieder tādas tieksmes kā mīlestība, naidss, priekss, bēdas, skaudība un slavas kāre. Par izsalkumu un slāpēm mēs šobrīd nerunājam. Kas gan ir griba, ja ne tieksmju avots? Un kāpēc mēs jēdziena “griba” vietā nelietojam vārdu “sirds”? Jo Raksti taču sirdi sauc

⁶ Johans Eks (1486–1543), viens no redzamākajiem M. Luterā teoloģiskajiem oponentiem.

⁷ Lorenzo Valla (1407–1457), katoļu priesteris, itāļu renesanses humānists, filozofs, kurš savā darbā “Par brīvo gribu” noliedza cilvēka gribas brīvību, pamatojoties uz dievišķo predestināciju.

par spēcīgāko cilvēka daļu, proti, tā ir vieta, no kuras dzimst cilvēka tieksmes. Bet teologu skolas mūs pievīl ar meliem par to, ka griba pēc savas dabas spēj pretoties tieksmēm vai likt tām šķēršļus, sekojot prāta brīdinājumiem un padomam.

III. Kā tad tas nākas, ka mēs, cilvēki, bieži izvēlamies kaut ko pretēju tam, pēc kā tiecamies? Pirmām kārtām, tā kā dažreiz mēs savā ārējā rīcībā izvēlamies ko citu, nevis to, ko kāro sirds jeb griba, tad var gadīties, ka vienu tieksmi nomāc cita. Kā, piemēram, nevar noliegt, ka Maķedonijas Aleksandrs ir mīlējis baudas. Bet, tā kā vēl vairāk viņš tiecās pēc goda, viņš izvēlējās grūtības un noraidīja baudas. Ne jau tāpēc, ka viņš nebūtu mīlējis baudas, bet gan tāpēc, ka daudz dedzīgāk viņš mīlēja godu. Mēs redzam, ka dažāda rakstura cilvēkos valda dažādas tieksmes un ikvienu dzen viņa paša kaislības. Zemiškos raksturos valda mantkāriba, bet tajos, kas pēc cilvēku sprieduma cildenāki, – kāre pēc slavas un goda.

IV. Vēl var notikt arī tā, ka kāds izvēlas kaut ko pilnīgi pretēju savām tieksmēm. Ja tā notiek, tas tiek darīts ar izlikšanos, kā, piemēram, kad pret kādu, kurš no visas sirds tiek nīsts un kam no tiesas vēl ļaunu, kāds bez jebkāda redzama iemesla izturas laipni, draudzīgi un lišķīgi. Pat ja viņš nenojauš, ka viņu ir uzveikusi kāda cita kaislība – jo ir tāda iedzimta lišķība, kas glaimo pat tiem, kurus nīst, – viņš ārēji izliekas draudzīgs, un dabiskajam prātam šķiet, ka šeit parādās zināma brīvība. Šī ir tā griba, kuru ir izgudrojuši mūsu muļķa sholastiķi, proti, tas ir tāds spēks, kas, lai kāda būtu kaislība, tomēr spēj kaislību savaldīt un mazināt. Šādā gribas izpratnē balstās arī viņu liekuļotā grēknožēlas mācība. Kaut arī tu esi kaislību varā, viņi uzskata, ka tavai gribai piemīt spēks “izraisīt labus darbus”, kā viņi paši apgalvo. Ja tu kādu ienīsti, tad tava griba spēj pieņemt lēmumu viņu turpmāk vairs neienīst. Un tā viņi māca, ka mums, kas pēc savas dabas esam bezdievīgi un ne tikai nemīlam Dievu, bet atklāti nīstam Viņu, piemīt tāda griba, kas spēj izraisīt mīlestību pret Dievu.

Saki man, dārgo lasītāj, vai tev nešķiet neprātīgi tie, kas šādu gribu mums izgudrojuši? Kaut pret mani uzstātos kāds no šiem sofistiem! Tad es varētu šo bezdievīgo, muļķīgo un ļaunas filozofijas pilno viedokli par gribu atspēkot izvērsti un pilnīgi. Ja tas, kurš ienīst, izlemj nolikt malā savu naidu, tad ir skaidrs, ka tas ir liekuļots prāta apsvērumš,

nevis brīvās gribas darbs, ja vien viņu patiesi nav uzveikusi kāda vēl spēcīgāka kaislība. Ja Parīds izlemj atteikties no savas mīlestības pret Oinoni,⁸ tad tas ir nepatīss un liekuļots prāta apsvērums, ja vien patiesi viņu nav uzveikusi kāda vēl spēcīgāka kaislība. Tā var notikt, ka tavs prāts pavēl kaut ko ārējiem locekļiem (mēlei, rokām, acīm) pretēji tavas sirds kaislībām, jo pēc savas dabas mēs esam meļi. Tā Joābs savaldīja savu mēli un acis, lai šķistu draudzīgs Amasam (2Sam 20), bet savu sirdi viņš nespēja savaldīt. Savu liekuļoto attieksmi viņš atmeta, jo to nomāca spēcīgāka kaislība.

V. Sholastiķu skolas nenoliedz kaislības, bet sauc tās par dabas vājumu (*infirmitas naturae*) un uzskata, ka pietiek ar to, ja gribai piemīt spēja izraisīt dažādas darbības (*actus elicitos*). Bet es noliedzu, ka cilvēkam piemistu jebkāds spēks, ar ko viņš patiesi varētu pretoties savām kaislībām, un uzskatu, ka šie brīvās gribas izraisītie darbi nav nekas cits kā prāta izraisīta liekulība. Tā kā Dievs iztiesā sirdis, sirdij līdz ar tās tieksmēm ir jābūt cilvēka augstākajai un spēcīgākajai daļai. Citādi kāpēc Dievs cilvēku vērtē pēc viņa vājākās daļas, nevis labākās, ja jau griba ir atšķirīga no sirds un tā ir labāka un spēcīgāka par vietu, kurā mīt kaislības? Ko uz to atbildēs sofisti? Ja mēs būtu izmantojuši terminu “sirds”, kas tiek lietots arī Rakstos, nevis aristotelisko terminu “griba”, mēs viegli būtu izvairījušies no tik muļķīgām un rupjām kļūdām. Aristotelis par gribu sauca lietu izvēli ārējos darbos, un grūti ir tam nepiekrīst. Bet kāds gan ir labums kristīgā audzināšanā no ārējiem darbiem, ja sirds ir samaitāta? Turklāt pats Aristotelis nav neko mācījis par šiem brīvās gribas izraisītajiem darbiem, kurus izgudrojis Skots⁹. Bet šobrīd es nenodarbošos ar šo sofistu atspēkošanu, jo mans nodoms ir pamācīt tevi, kristīgo lasītāj, par to, pēc kā tev tiekties. Es piekřitu, ka ārējo lietu izvēlē pastāv zināma brīvība, bet es pilnībā noliedzu, ka iekšējās tieksmes varētu būt mūsu spēkā. Es arī nepieļauju, ka kādam varētu piemist tāda griba, ar ko viņš patiesi spētu pretoties savām kaislībām. Un to es apgalvoju, domādams par dabisko cilvēku.

⁸ Saskaņā ar sengrieķu mitoloģiju, kalnu nimfa Oinone bija Trojas Parīda pirmā sieva, kuru viņš pameta Spartas Helēnas dēļ. Pēc Helēnas nozagšanas izcēlās Trojas karš.

⁹ Dunss Skots (ap 1265–1308), skotu priesteris, franciskāņu brālis, teologs un filozofs.

Jo tajos, kurus Gars ir attaisnojis, labās tieksmes cīnās ar ļaunajām, par ko tālāk mēs vēl mācīsim.

VI. Turklāt ko līdz dižoties ar brīvību ārējos darbos, ja Dievs pieprasa sirds šķīstību? Viss, ko par brīvo gribu un darbu taisnību ir sarakstījuši muļķi un bezdievji, ir viscaur farizejiska tradīcija. Tiklīdz kaislības pieņemtas spēkā, tās nevar neizlauzties uz āru. Kā mēdz sacīt: “Tu dabu vari padzīt ar dakšām, tomēr tā arvien atgriežas atpakaļ.”¹⁰ Cik gan bieži notiek tā, ka mēs veicam kādus ārēji lieliskus darbus, kas arī mums pašiem šķiet labi, un neieraugām tās kaunpilnās kaislības, kas mūs uz tiem pamudinājušas? Sālamans saka: “Dažam kāds ceļš labi patīk, bet beidzot tas viņu tomēr noved nāvē” (Sak 14:12, 16:25). Pravietis Jeremija saka, ka cilvēka sirds ir sagrozīta un neizdi-bināma (Jer 17:9). Dāvids jautā: “Kas gan apzinās savu nomaldīšanos?” (Ps 19:13). Un viņš lūdz: “Nepiemini manus .. pārkāpumus ..” (Ps 25:7). Tā ka kaislības mūs, aklos cilvēkus, piespiež uz daudz ko tādu, par ko mēs nespējam pienācīgi spriest. Tāpēc kristīgam prātam ir jāraugās nevis uz to, kāds ir darbs ārēji, bet gan kāda ir sirds attieksme, un nevis uz to, kāda ir brīvība ārējos darbos, bet gan vai pastāv kāda brīvība mūsu tieksmēs. Lai jau farizejiskie sholastiķi sludina par brīvās gribas spēku, taču kristietis atzīs, ka nekas viņa varā nav mazāk kā paša sirds. Kaut muļķa sholastiķi ieraudzītu, cik tūkstošiem dvēseļu viņi ir nomaitājuši ar savām farizejiskajām blēņām par brīvo gribu! Bet par tieksmēm mēs drīz runāsim vairāk, kad pievērsīsimies jautājumam par iedzimto grēku.

Tēmas kopsavilkums

Ja cilvēka gribu tu attiecinī uz predestināciju, tad nav nekādas brīvības ne ārējos, ne iekšējos darbos, bet visas lietas notiek saskaņā ar dievišķo nodomu.

Ja cilvēka gribu tu attiecinī uz ārējiem darbiem, tad dabiskajam prātam šķiet, ka te pastāv zināma brīvība.

Ja cilvēka gribu tu attiecinī uz kaislībām, tad arī dabiskajam prātam ir skaidrs, ka nekādas brīvības te nav.

¹⁰ Horācijs, *Vēstules*, 1.10.24.

Tiklīdz kaislības ir sākušas plosīties un trakot, nav iespējams tās aizkavēt un tās izlaužas uz āru.

Tad nu tu redzi, manu lasītāj, ka par brīvo gribu es esmu rakstījis daudz noteiktāk nekā Bernards vai jebkurš no sholastiķiem. Turklāt tas, ko līdz šim esmu sacījis, tev paliks arvien skaidrāks, kad būsi iepazinies ar pārējām kompendija tēmām.

II. PAR GRĒKU

Tas ir apbrīnojami, cik neskaidru sofisti ir padarījuši arī tēmu par grēku, diskutējami par prāta attiecībām grēkā (*relatio rationis*), izšķirdami starp aktuālo un iedzimto grēku un vēl daudz ko tādu, ko šeit nav nepieciešams uzskaitīt. Kāds gan labums kompendijā pievērsties visam, ko kāds jebkad izfantazējis? Šo tēmu mēs aplūkosim īsumā un grēka jēdzienu lietosim saskaņā ar Rakstiem.

Kas ir grēks?

I. Iedzimtais grēks ir iedzimta nosliece un tāds kā dzinulis vai darbīgs spēks, kas liek mums grēkot. No Ādama tas ir izplatījies visos viņa pēcnācējos. Tāpat kā ugunij pēc dabas piemīt spēks, kas liek tai celties uz augšu, un tāpat kā magnētam pēc dabas piemīt spēks, kas tam pievelk dzelzi, tā arī cilvēkam piemīt dabisks spēks grēkot. Raksti nesauc vienu grēku par iedzimto, otru par aktuālo. Jo ir skaidrs, ka arī iedzimtais grēks ir aktuāla ļauna iekāre. Bet kā aktuālo, tā arī iedzimto ļaunumu Raksti vienkārši sauc par grēku. Kaut gan dažreiz to, ko mēs saucam par aktuālajiem grēkiem, tie sauc par grēka augļiem, kā, piemēram, Pāvils to dara vēstulē romiešiem. Un to, ko mēs saucam par iedzimto grēku, Dāvids vienā vietā sauc par samaitātību, citā – par netaisnību. Bet nav nekādas vajadzības mums šeit diskutēt par muļķīgajiem grēka iedalījumiem. Ļaunas tieksmes un ļaunas sirdsdomas ir vērstas pret Dieva Bauslību, tātad tās ir grēks.

No kurienes ceļas iedzimtais grēks?

II. Kad visuspēcīgais Dievs bija radījis cilvēku bez grēka, Viņš bija līdzās tam caur Savu Garu, kas cilvēkam lika tiekties pēc tā, kas ir taisns. Tas pats Gars būtu vadījis visus Ādama pēcnācējus, ja nebūtu notikusi Ādama atkrišana. Tagad, pēc Ādama krišanas grēkā, Dievs